

Motal, Jan

Habent papam: volba papeže v českém celostátním tisku

Sacra. 2013, vol. 11, iss. 1, pp. 7-30

ISSN 1214-5351 (print); ISSN 2336-4483 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130860>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Habent papam: Volba papeže v českém celostátním tisku

Jan Motal, FF MU, Ústav religionistiky

e-mail: jmotal@mail.muni.cz

Abstract

The article aims to define a social framework used by Czech media for an interpretation of Vatican state, pope's office and catholicism. Based on a qualitative analyse of Czech news in print media during the papal vote in 2013 and involving an interpretation of the topics and values presented in the news, it argues that the social framework of catholicism in the Czech society is characterised by negative connotations. The Czech news viewed the pope and the church as a highly conservative, backward and morally corrupted institutions, constantly dealing with crimes. This picture is in the news supplemented with a perspective of protestantism. The study reveals that the Czech print media conforms to a negative attitude towards institutions.

Keywords

Print, Media, News, Vatican, Benedikt XVI., Papal Conclave, Social Framework, Topic, Value

Klíčová slova

tisk, média, zpravodajství, Vatikán, Benedikt XVI., konkláve, sociální rámec, téma, hodnota

Úvod

Česká religionistika si médií z velké části nevěnuje, a přitom nám jejich studium může přinést velmi důležitá zjištění, která mohou pomoci prohloubit obraz o české religiozitě. Tato studie je příspěvkem, který si troufá klást právě takový nárok: pomocí analýzy mediálních produktů pomoci prohloubit studium vztahu české společnosti k římskokatolické církvi. Prostředkem k tomu mi je zpravodajství, jímž český celostátní tisk v období rezignace papeže Benedikta XVI., přípravy konkláve a volby papeže nového referoval o těchto událostech. Výzkum na základě analýzy témat a hodnot zpráv charakterizuje sociální rámec, tedy interpretační perspektivu, jíž jsou Vatikán, úřad papeže a potenciálně i celá římskokatolická církev vnímány producenty a příjemci tisku, tj. při zobecnění českou společností.¹

¹ Toto zobecnění je velmi problematické a je potřeba jej brát jako hypotézu, která vychází z předpokladu, že zpracovaná média mají určitý vliv na publikum. Viz rozprava k tomuto tématu dále v poznámce 7 a 9.

Zpravodajství jako konstrukce reality

Mediální zpravodajství, jehož produktem jsou zprávy (*news*), můžeme vnímat jako sociální instituci vytvářející společné kontinuální identity. „Zprávy poskytují nejen fakta, ale obsahují také základní hodnoty sdílené s ostatními členy společnosti.“ (Trampota, 2006: 10)

Tradiční sociologický přístup zprávy v minulosti vnímal jako „zrcadlo“ záležitostí a zájmů dané společnosti. Tento pohled byl postaven na před-konstruktivistické teorii, zaměřující se výhradně na proces socializace. Tedy na aktéry jako produkty socializace, do ní nezasahující. Tato definice ale spojuje zprávy pouze se sociálními strukturami, nikoliv s prací zpravodajců a zpravodajských organizací (Tuchman, 1978: 183).

Jak upozorňuje Tuchmanová ve své knize *Making News: A Study In the Construction Of Reality* (1978: 183), interpretativní přístup je aktivnější a umožňuje více do hloubky pochopit význam zpráv pro společnost a jejich vzájemný vztah. Spíše než na sociální normy klade Tuchmanová důraz na aktivitu zpravodajců a zpravodajských organizací. Zprávy zde tedy nejsou deterministicky narýsované sociálními strukturami. „Naopak ..., jak zpravodajci simultánně uplatňují a aplikují normy, zároveň je i definují. Tedy zpráva získává svoji definici moment od momentu, například když editoři v novinách jednají o tom, jaká témata budou na titulní straně.“ (1978: 183–184) Zpráva o náboženské události aktivně definuje, co je náboženské a co ne. „Zaváděním těchto významů zprávy neustále definují a redefinují, konstituují a rekonstituují sociální jevy.“ (1978: 184)²

To souvisí se samotnou strukturou toho, co pro nás je sociální realita. Alfred Schutz ve své fenomenologické sociologii staví lidský život na aktech rozumění, v nichž jsou jednání i zkušenosti druhých otevřené naší interpretaci. Tato samotná interpretace ale pro nás je transparentní, protože v sociálním jednání cílíme na něco jiného (Schutz, 1995: 140). Každodennost je vlastně jakýmsi neuzávkovaným žitím, přirozeným světem, do něhož jsme ponořeni (Tuchman, 1978: 184).

V této práci je pro mě důležitý tento samozřejmý charakter naší existence a interpretace jednání a zkušeností druhých. Vztah *já – ty* je tedy intencionální každodenností. I novinář vybírá zprávy spontánně, nereflektovaně, na základě dlouhodobějších zkušeností: „Snahy přesně definovat, co je zpráva a jaké jsou kořeny kritérií pro výběr zpráv, tak jsou spíše rekonstrukcí z dílen komunikačních výzkumníků než měřítkem praktikujících novinářů“ (Trampota, 2006: 25).

Zprávy formují události jako veřejné (umísťují je do tohoto samozřejmého světa),³ ale zároveň i tvarují jejich vnímání, tedy *veřejnou definici těchto událostí (public*

² Je potřeba hned v úvodu poznamenat, že svůj přístup nepovažují za konstruktivistický. V souladu se současnou diskusí (Lau, 2012) vnímám rozdíl mezi *konstrukcí* a *konstruktivismem*. První pojem označuje předpoklad, že zprávy mohou konstruovat realitu, tedy, že perspektiva zprávy je jako realita publikem přijímána nehlédě na to, jaká je událost sama. Nicméně tento proces není ontologický, realita vůbec není konstruována zprávami ani společností, jak by naznačoval pojem druhý. Pokud by byla, nemohl bych dále mluvit o události a její perspektivě a o tom, jak je tato událost interpretována (protože by událost sama byla konstrukcí). Pojímám událost z realistického východiska jako věc, jíž je smysl přiřazen až sociálním rámcem (je osmyslněna). To však neznamená, že by tato událost sama byla konstruována, je takto pouze *překládána*. Konstrukce, s níž pracuji, nemá ontologickou povahu, ale noetickou.

³ Proces tzv. *nastolování témat (agenda setting)*: „Žurnalistika má schopnost zviditelnovat věci na veřejnosti a tak jim dodávat důležitost“ (McNair, 2004: 54).

definition of happenings). Např. z nějaké výtržnosti učiní „onu výtržnost“ jako veřejný zájem, a tím – a to je pro nás velmi důležité – formují obecný charakter všech výtržností.

Skrze své zprávy o specifických výtržnostech zprávy pomáhají utvářet veřejnou definici toho, co to je výtržnost, a tato definice existuje bez reference k procesům, jež přetvořily výtržnost-jako-příhodu ve výtržnost-jako-událost-zpráv. Sociální vědci tak v zásadě mohou používat novinovou zprávu jako by to bylo pravdivé zobrazení oné příhody, jako by novinový příběh byl událost sama ... Použitím zpráv jako dat bez reference ke kontextu jejich produkce tito sociologové čerpají z indexikálního charakteru zpráv (Tuchman, 1978: 191).

Veřejný charakter zpráv je tak indexikální i reflexivní, zprávy jsou vnořeny do kontextu. Jejich studium nám umožňuje odhalit rovinu „samozřejmosti“ ve společnosti, je studiem metod této společnosti, s nimiž vytváří svoje „teorie“ o událostech a zařazuje je tak do své interpretace světa (Garfinkel, 1967: 1). Užitečný pojem nám pro popsání této situace poskytuje Erving Goffman. Vymezuje *rámec (frame)* jako to, co organizuje jinak arbitrární části našeho života, umožňuje nám pochopit jinak nesmyslné události:

Když v naší západní kultuře jedinec rozpoznává konkrétní událost, má sklon ... zahrnout do této reakce jeden nebo více rámců [*framework*] nebo schémat interpretace ... Základní rámec [*primary framework*] je vskutku takový rámec, který považujeme za překlad toho, co by jinak bylo nesmyslným prvkem dějiště, v něco, co je smysluplné (Goffman, 1986: 21).

Mezi základními rámci rozeznáváme přírodní (*natural framework*) a sociální rámce (*social framework*), ty sociální jsou pro mě nyní důležitější. Poskytují totiž podklad rozumění událostem vztažených k vědomému jednání aktérů, jsou „řízeným děláním“ (*guided doings*). Všechny rámce dané společenské skupiny dohromady vytváří základní prvek její kultury, její „kosmologii“ (1986: 22–27). Umožňují aktérům ve skupině se jednak chovat smysluplně ve vztahu k sobě i jiným, ale především umožňují vůbec jednat. Každodennost, v níž jsme ponořeni, je tak díky svému charakteru nereflektovanosti otevřená našim cílům, naší vůli a vědomému řídicímu úsilí našeho rozumu.

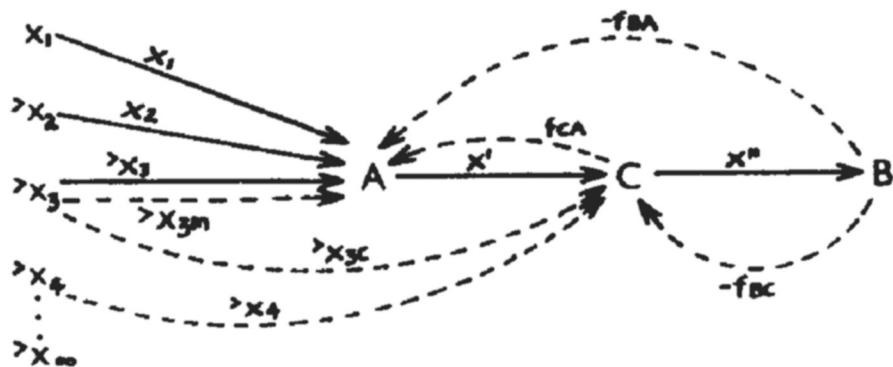
Protože je zpravodajství sociální institucí, zahrnuje i ono tyto rámce, a to dynamicky: není pouze jejich projevem, ale zároveň je formuje, jak jsme viděli.⁴ Jak jsem ukázal již výše v argumentaci Tuchmanové, zpráva tak není jen odrazem, ale můžeme ji vnímat v popsaném smyslu jako „událost samu“. Rámec, jenž zprávu podkládá a který je všeobecný (nalezneme jej napříč médii), je tím, jak je událost zobrazována, i to, jaká událost je, tedy jak ji společnost vnímá a používá. Mým cílem tedy je na základě mediálního textu odkrýt metody interpretace události společností, jež tento text vyprodukovala a pro niž byl určen.⁵

⁴ Tyto rámce pak vytvářejí *ideologii*, tedy zanořenost určitých procedur rozumění v legitimních institucích. Jsou to prostředky, o nichž nemáme vědět (*means not to know*): „Ve stejné chvíli obdařují sociální aktéry materiálem pro produkci sociálních struktur a oklešťují jejich schopnosti transformovat instituce a struktury“ (Tuchman, 1978: 196).

⁵ Zpráva o náboženském jevu je tak každodenní aktivitou, již můžeme analyzovat zároveň jako metodu, již členové sociální skupiny vytvářejí její vlastní smysl (Garfinkel, 1967: vii). Nejde mi však o etnometodologii médií, ale vnímám média jako součást společnosti, jejíž aktivity vztažené k náboženství zkoumám. Zpráva je pro mne „jen“ instancí praktiky společnosti vztahující se k Vatikánu. Ta může mít i jinou podobu – např. demonstrace, volba proti-vatikánské politické strany nebo hovor v hospodě.

Komunikační model

Pro nastolené teoretické pozadí je vhodné využít k popisu procesu, jímž se zprávy účastní sociální produkce významů, model zohledňující zmíněnou dynamiku vztahů mezi účastníky. Tím je komunikační model dle Bruce Westleye a Malcolm S. MacLeana (Fiske, 1990: 32–34, viz obr. 1).

Obr. 1. Model masové komunikace podle Westleye a MacLeana. (Fiske, 1990: 34).

Vychází z Newcombova modelu vzájemných závislostí mezi komunikátorem (A), příjemcem (B) a částí jejich sociálního prostředí (X), k níž v závislosti na sobě oba účastníci komunikace ($A \leftrightarrow B$) mění svůj vztah, nebo mění tuto část (X). Rovněž mohou měnit sami sebe navzájem (Fiske, 1990: 31). Jinými slovy, Newcombův model vnímá oba členy komunikačního procesu jako vzájemně závislé a úzce spjaté s prostředím, jehož se komunikace týká. Westley a MacLean tento model ještě rozšiřují: přidávají další prvek, editora (C). Tento člen komunikace rozhoduje, co a jak komunikovat – odpovídá tedy nadřízenému (editor, šéfredaktor, vydavatel apod.) novináře, pokud za vysílatele komunikátu (A) považujeme zpravodajce a za příjemce (B) čtenáře. Dominantní roli tak začíná hrát tento editor (C, Fiske, 1990: 34), který je důležitý stejně jako vysílatel (A). Příjemce, tedy čtenář (B), je jim vydán napospas – společnost, v níž žije, zvýšila jeho potřebu informací, ale omezila prostředky, kterými je může získat. Existují zde de facto pouze masová média.⁶

⁶ S nástupem internetu se objevil mezi novináři i teoretiky předpoklad, že vznikne zcela nové pojetí žurnalistiky, které princip masových médií nabourá (srov. např. Deuze, 2006). Tato „žurnalistika 2.0“ nebo „tekutá žurnalistika“ představovala oproti konceptu nesymetrie masových médií egalitářskou utopií, která se však nenaplnila (Rebillard & Touboul, 2010). Namísto rovné příležitosti vstupu občanů do žurnalistiky výzkumy naznačují, že „občanští reportéři“ jsou menšinou, drtivá většina aktivních tvůrců v prostředí internetu patří k elitám nebo profesionálům. „Blogosféra“, která měla představovat produkci textů „zezdola“, nepatří k masovému fenoménu a využívá jako zdroj informací především tradiční masmédiá. Německý výzkum (Schmidt, Frees, & Fisch, 2009) ukazuje, že blogy sleduje pouze 6% uživatelů, pouze 2% jsou do blogování zapojeny aktivně. Nejčastěji jsou blogy zaměřené na osobní

Tento model sice nezahrnuje rodinu, školu, přátele či zaměstnání, tedy sociální jevy, jež do komunikace rovněž vstupují a ovlivňují přijetí zprávy příjemcem (B), nicméně umožňuje zobrazit tektoniku produkce zprávy ve vztahu k sociální realitě, již má zobrazovat.

Jak vidíme, žádný z těchto členů není vymaněn ze vzájemného vlivu. Nemůžeme tedy chápat proces masové komunikace zjednodušeně jako vtiskávání ideologie vydavatele nebo novináře do textu. Vzhledem k vzájemným vazbám a vlivům a nezávislým perspektivám sociální reality u jednotlivých členů produkčního řetězce se zpráva formuje na základě komplexních struktur.

Pokud jsem tedy dříve použil pojem rámec pro označení schématu interpretace určité události (X), vidíme, že výhradním nositelem tohoto rámce není nikdo z účastníků komunikačního procesu, i když možnost ovlivnit jeho podobu u příjemce (B) je relativně nejmenší. Rámec je aplikován v průběhu komunikace různými způsoby ($X_1, X_2 \dots X_n$), představuje různé perspektivy a různé varianty interpretace události. Nicméně přesto je tento rámec identifikovatelný, protože jde vždy jen o jeho *variace*. Hledám tedy invariant perspektiv výkladu události v komunikačním procesu, přičemž, pokud vycházím z daného komunikačního modelu, vystačím si se samotnými zprávami.⁷

Zpráva jako text

Prozatím jsem zprávu vnímal jako součást sociální instituce mediálního zpravodajství nebo jako účastníka mediální komunikace. Jak se ale uplatňuje zpráva v komunikaci jako text, jak ji rozeznáme a co je podstatné z její struktury pro naši analýzu?

Zpráva je svébytný druh narace, tedy příběhu (Trampota, 2006: 62), který má selektivní povahu. Potlačování toho, co producenti textu považují za nedůležité, a naopak akcentování toho, co je pro ně důležité, je výrazem aplikace rámců, které se ve vztahu k dané události aktivizují. Do zprávy se promítá komplexní síť významů určité kultury. Jedním ze základních momentů, které umožňují zprávu zařadit do dlouhodobého komunikačního procesu, je *intertextualita* – vztah k jiným textům (co se psalo dříve či jinde) – a *presupozice*, jež je její součástí, tedy ukotvení nového do starého. To, co se presuponuje, je implicitní a vytváří ideologii zpráv (Trampota, 2009: 67).

Ideologie *nemá být poznána*, je v pozadí a traktuje se ve zprávách formou mýtů (2009: 68), tedy obecně sdílených příběhů. Pro mě bude tato mytologická rovina

život, anekdoty a zajímavosti. Pokud se blogosféra odkazuje na zdroj informací, pak nejčastěji nikoliv na sebe, ale na tradiční média jako *Welt online*, *Spiegel online*, *suddeutsche.de* apod. V zásadě tak můžeme považovat prostor mediální komunikace stále za „masový“.

⁷ McQuail (2009: 526) připomíná, že existují minimálně tři rámcovací paradigmat: *kognitivistické*, *konstruktivistické* a *kritické*. Nepracuji zde s žádným z těchto partikulárních paradigmat, protože považuji sociální rámec za dostatečně použitelnou kategorii pro účely svého výzkumu – jeho cílem totiž není popsat účinky, ale *vztah*. V tomto smyslu je určité zjednodušení opodstatněné. Ve svém pojetí však kombinuji některé znaky kognitivistického a konstruktivistického paradigmatu, když tvrdím, že texty se začleňují do diskursu publika a zároveň mu poskytují „interpretační balíčky“ postojů zdrojů zpráv. Zdůrazňuji ale recipocitu tohoto procesu, tedy že rámec existuje ve společnosti a zpráva je pod jeho vlivem, i když jej zpětně utváří. Považuji mechanické modely, zdůrazňující „vtiskávání“ ideologií médií do publika či společnosti za neopodstatněné a statické. Nicméně je důležité, jak dále ukazuje McQuail (2009: 527), že tyto účinky mediálních textů na publikum existují.

zprávy zpřítomněna *tématem*. Téma budu vnímat jako strukturální jednotku zprávy, stavební kámen, z něhož je poskládána kostra narace, jež se dále obaluje rétorickými figurami a variacemi tématu ve vztahu k novým událostem či proměnám v sociální realitě, které zobrazuje. Tématem tak je volba papeže, jeho vztah k homosexualitě, tématem je protest či petice, ale i informace sázkařských kancelářů. Téma je pro mne základní stavební jednotkou zprávy.

Váže na sebe hodnoty, a to jednak zpravodajské (*news values*), tedy vlastnosti, jimiž musí zpráva disponovat, aby byla publikována.⁸ Tyto leží mimo můj zájem, protože se vztahují k procesu tvorby zprávy, k mediální rutině. To, co mne zajímá, je téma jako výraz sociálního rámce. Budu tedy vnímat hodnotu jiným způsobem, a to jako hodnotu tématu *pro společnost*. Pokud tedy analýza přinese např. téma konzervatismu, budu si všimát toho, jakou *hodnotu* tento konzervatismus má – zda je traktován jako něco pozitivního či negativního a ve vztahu k čemu. Hodnota je pro mne reference tématu k rámci, tedy perspektiva, již rámec vtiskuje dané události. Skrze hodnoty témat analyzovaných textů jsem tak schopen stoupat od mytologické úrovně k ideologické, od aplikace rámce k jeho vlastní struktuře.⁹

Zpráva je v praktické žurnalistice vnímána jako základní žánr, jako informace o události nebo jevu. Její text odpovídá na základní otázky, tedy kdo, co, kdy, kde, příp. jak a proč. Tak její vymezení uvádí i normativní *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace* (Osvaldová & Halada et al., 2007: 239), používaná na českých žurnalistických školách i v novinářské praxi. Můžeme tedy tuto definici vnímat jako *emickou*. Zpravodajství je u nás často vymezeno negativně vůči publicistice, vnímané jako hodnotící (2007: 164). Nemám zde prostor pro komplexní reflexi tohoto problému, souvisejícího mj. i s normativní novinářskou hodnotou *nestrannosti* deklarativně se uplatňující především skrze *nestrannost a faktičnost* (Trampota, 2006: 143–151). Pro můj výzkum je tento problém relevantní jen potud, pokud jej vnímáme jako součást otázky legitimity rámce ve zpravodajství. To, že je normativně zpráva považována za objektivní, odhaluje míru samozřejmosti, která je s významy (mnou vymezenými tématy a hodnotami) ve zprávě uloženými spojena. Tím vyhovuje i požadavku transparentnosti každodennosti, kterou jsem postuloval již dříve: zpravodajství pod normativním požadavkem objektivity představuje přímé vyjádření samozřejmosti interpretačních rámců, jež nese.

Metodologie

Cílem mého výzkumu je tedy popsat prostřednictvím analýzy textu zpráv z období od odstoupení papeže Benedikta XVI. až po zvolení papeže nového (11. 2. – 13. 3. 2013) sociální rámec, který slouží k interpretaci Vatikánu jako

⁸ Jako je důležitost, blízkost, dramaticčnost, přístup nebo ideologie. (srov. Trampota, 2006: 26–29).

⁹ Tato analýza je postavena na konceptu mediálních rámců, tedy zkoumá to, jaká interpretační schémata vytvářejí média (*media frames*, Scheufele, 1999: 106). K těmto rámcům se nezbytně daná společnost vztahuje a používá je, i když to jak je předmětem současné odborné debaty – viz např. (Scheufele, 1999). Rovněž je třeba upozornit na nebezpečí nereflktovaného zaměňování procesů nastolování agendy a rámování. Tyto koncepty nejsou nezbytně propojené či souhlasné a každý je spojen s jinou psychologií publika (Scheufele, 2000). Cíle této analýzy jsou partikulární a chtějí odhalit interpretační rámec tištěných médií. O konkrétním vlivu tohoto rámce na publikum a vztahu ke společnosti se vyjadřuje jen v charakteru hypotéz. Problém vlivu médií je obecně stále podrobován systematické odborné kritice a nesmíme jej vnímat jako ukončený.

vrcholné instituce římskokatolické církve v České republice. Sociální skupina, která tento rámec aplikuje, je tedy vymezena čtenáři a producenty mediálních obsahů českého celostátního tisku.¹⁰ Celostátní tisk volím pro jeho všeobecný dosah a pro metodickou simplifikaci, i když by bylo vzhledem ke sledovanosti dobré zahrnout i celostátní rozhlas a televizi.¹¹

Výzkumná otázka, z níž vycházím, zní: *Jaká témata a hodnoty spojoval s Vatikánem celostátní český tisk v období 11. 2. – 13. 3. 2013 ve svém zpravodajství?* Tato otázka má jisté předpoklady:

- za český celostátní tisk a mediální obsah v něm považuji výsledky na dotaz omezený na „celostátní tisk“ v databázi Anopress, která slouží k archivaci a vyhledávání mediálních produktů,¹²
- témata a hodnoty vnímám na základě předchozího vymezení,
- zpravodajství pojmám jako žánr vymezený negativně vůči publicistice jako ne-názorový, prezentující se jako faktická a nestranná zpráva o události.

Při analýze jsem metodicky pomíjel témata, která byla přímo spojena s odstoupením či volbou papeže a měla pouze technický charakter – tedy jak proběhne volba atd. Zaměřil jsem se pouze na ta témata, která nějakým způsobem překračovala tuto základní informační úroveň a signifikantně ji rozvíjela, tedy, představovala určitý *mýtus* přinášející perspektivu. Tato perspektiva vychylovala informaci o události a spojovala s ní nějakou hodnotu.

Výzkum proběhl na datovém vzorku získaném z databáze Anopress na vyhledávací dotaz klíčového slova „Vatikán“¹³ zadaný 20. 5. 2013 s omezením na „celostátní tisk“. Z výsledků vyhledávání byly odstraněny ty, které prokazovaly svůj publicistický charakter (komentáře, glosy apod.), přičemž hraniční případy byly ve vzorku ponechány.¹⁴ Odstraněny byly rovněž všechny rozhovory, protože i když

¹⁰ V českém prostředí neexistuje žádný církevní či nábožensky zaměřený celostátní deník. Explicitní vztah k náboženství mají vzhledem ke svému vztahu ke Komunistické straně Čech a Moravy pouze *Haló noviny*, ale ani ty se neprofilují jako „ateistické“. I přes rozdíly v publikách jednotlivých médií tedy tato publika ve vztahu k náboženství představují sice různorodé spektrum s charakterem kontinua, bez jasné diskontinuity dané explicitním vztahem k náboženství nebo církvi, ať už by byl pozitivní nebo negativní. Všechna média se prezentují jako „objektivní“ a vytváří pro mě tak jednotlý celek. Nicméně, ani pokud by zde existoval např. ekvivalent severoamerického deníku *Christianity Today*, nemůžeme automaticky předpokládat, že bude aplikovat predikovatelný rámec, např. pozitivní. Jak ukázaly některé výzkumy (např. Abbott, 2011), může oproti očekávání perspektiva křesťanského média vůči aktivitě křesťanů být negativnější než u deklarativně nábožensky indiferentního média jako je *The Washington Post*. Budu tedy všechna analyzovaná média považovat za *objektivní*, vzhledem k jejich deklarovaným cílům, žádné z nich není *náboženské*. Za *politicky názorová* média by se daly označit zmíněné *Haló noviny*, jimž se více věnuji v pozn. č. 14.

¹¹ Výběr tisku byl arbitrární a jde o metodickou redukci. Nebylo v možnostech této analýzy provést komplexní analytickou práci na celé ploše mediální produkce.

¹² Tzn. *MF DNES, Lidové noviny, Právo, Hospodářské noviny, Aha!, Blesk, Haló noviny*. *Metro* bylo ze vzorku vyloučeno, protože databáze neumožňovala identifikovat, zda šlo o regionální mutaci. On-line zpravodajství nebylo součástí výsledků.

¹³ Klíčové slovo bylo zvoleno na základě předvýzkumu jako adekvátní omezení výběru. Tato analýza se zaměřuje na rámování papežské volby odehrávající se ve Vatikánu a jako klíčový prvek výběr bylo zvoleno právě vztažení k místu volby.

¹⁴ Speciálním případem byly *Haló noviny*, vlastněné a. s. Futura. Tento deník se dlouhodobě profiluje jako levicový a je spojen s aktivitami Komunistické strany Čech a Moravy. Většina vyhledaných textů jednoznačně odpovídala normativnímu vymezení publicistiky, ovšem nereflektované – to je způsobeno

bych jim mohl zpravodajský charakter přiznat, jejich text představuje primárně perspektivu respondenta a nikoliv redakce. Celkem tak korpus analyzovaných dat představoval 135 článků.

V dalším kroku jsem postupně v textu vyhledával a kódoval pomocí programu RQDA jednotlivá témata, přičemž kódování probíhalo na základě vnitřní podobnosti textových úseků. Variacím stejného tématu jsem přiřadil pracovní název (*konzervatismus, návštěva Česka* apod.). Tato témata byla poté seříděna do šesti kategorií (*Benedikt XVI., konzervatismus, skandály, vztah k Česku, nástupce, konkláve*), jež byla nazvána podle vnitřních souvislostí jednotlivých témat. Jedno téma tak může vnitřně souviset s více kategoriemi, což jsem vyjádřil pomocí vizualizačního algoritmu Kamada a Kawai (1989) (viz obr. 4).

Všiml jsem si, jak přesně jsou tato témata konfigurována, jaké hodnoty nesou a jak s nimi novináři pracují. Nešlo mi o obsahovou analýzu, která by přinesla analýzu četností, ale o to, jakou kvalitu tato témata a hodnoty mají a jak konfiguruji diskursivní prostor Vatikánu v tištěných médiích v souvislosti s volbou papeže.

Protože jsem přítomnost sledovaného rámce charakterizoval jako *samozřejmost*, hledal jsem ta témata a hodnoty, která jsou v diskursu automatizována natolik, že mají transparentní charakter a novináři je umístili do svých zpravodajských textů, protože je nepovažují za otázku diskuse či názoru. V tomto smyslu jsou pro ně i pro čtenáře „neutrální“, tedy jsou součástí jejich každodennosti.

Analýza témat

1. Benedikt XVI.

Dne 11. 2. 2013 ohlásil papež Benedikt XVI. svoji rezignaci, což tisk reflektoval ve svých vydáních následující den. Právě osoba papeže, událost jeho abdikace a otázka toho, co bude po tomto náhlém kroku dál, byla v celém sledovaném období dominantní tematickou linií. Svým významem, pokud vyjdeme z typologie Tuchmanové (1978), se řadila mezi tzv. *hard news*, tedy horké novinky, zprávy, jež se zabývají důležitými událostmi. Později se osoba papeže posunula do pozadí, ale byla ve zprávách často přítomná. Zpravodajství ve vztahu k němu tedy dostalo povahu *soft news*, zajímavých, ale ne tak významných zpráv.

Tomu odpovídala i proměna lokace článků v novinách a míra prostoru, která zpravodajství o Benediktovi XVI. byla vymezena. I když by k posouzení těchto parametrů bylo potřeba provést obsahovou analýzu, mohu na základě svého výzkumu vyslovit hypotézu, že ve sledovaném období se těšil Benedikt XVI. velké pozornosti novinářů a byl mu věnován poměrně rozsáhlý prostor často na důležitých místech a v přílohách (Orientace). Jeho odchodu byly věnovány i speciální tematické rubriky, např. v *MF DNES* („Rezignace papeže“) nebo *Lidových novinách*. I když téma začalo jako *spot news*, tedy bezprostřední zpráva, velice brzy získalo charakter *continuing news*, průběžných zpráv, přinášejících nová a nová zjištění a vyjádření.

především propagandistickým charakterem tisku. Tyto výsledky jsem, pro nemožnost rozlišit zpravodajský příspěvek od publicistického, do korpusu dat zahrnul všechny a při analýze specifický případ novin zohlednil a budu na něj v případě potřeby upozorňovat.

Pod touto kategorií jsem sdružil všechna témata, která ve sledovaném vzorku přímo souvisela s osobou Benedikta XVI. Hned od prvních článků bylo tematizováno *překvapení*,¹⁵ které krok vyvolal, vyjadřované často velmi emocionálně:

Církevní hodnostáři, představitelé vlád i jeho nejbližší spolupracovníci zůstali v šoku. Něco takového nepamatuje nikdo. Katolická církev se s podobným oznámením musela vypořádat naposledy ve středověku. (Šlajchrtová C: 5)

S překvapivým odchodem papeže byl spojen motiv blesku „z čistého nebe“,¹⁶ a to nejen metaforicky, ale média se okrajově věnovala i bouřce, při níž ušodil do vatikánských budov blesk, jež se podařilo vyfotit. S překvapením se dále pojila témata *bolesti*,¹⁷ *smutku*,¹⁸ *odvahy*¹⁹ a *respektu*.²⁰ S tématem šoku také bylo spojeno téma *průlomu v církvi*.²¹ Zprávy se v drtivé většině věnovaly *skandálům*,²² přičemž konkrétně to byla témata: *pedofilie*, *homosexuální vztahy* kněží a zneužívání, *Vatileaks*, *korupce*,²³ *krytí zločinů* (sic!) hodnostářů církve,²⁴ postoj k *antikoncepci* ve vztahu k *aids*, záporný postoj k *eutanazii*, *finanční skandály* církve, negativní postoj k *interrupcím*, negativní postoj k *islámu* a *židům*,²⁵ *praní „špinavých peněz“*, *neuspokojivá role žen* v církvi (i ve vztahu k protestům skupiny *Femen*),

¹⁵ Nadále budu používat kurzívu nejen pro zvýraznění klíčových termínů, ale i názvů kódů témat a kategorií, a to tak, aby bylo vždy z kontextu zřejmé, zda jde o téma či kategorii, nebo odborný termín.

¹⁶ „Zpráva o papežově abdikaci zapůsobila na české katolíky jako blesk z čistého nebe.“ (dan, ib, lž, mhr: 1)

¹⁷ „Podle svých slov [biskup Jan Vokál] přijal tuto zprávu s bolestí. Zároveň je však přesvědčen, že papež rozhodnutí učinil v hluboké modlitbě, veden vírou a láskou k církvi.“ (dan, ib, lž, mhr: 12)

¹⁸ „Mezi duchovními v tu chvíli zavládlo tíživé ticho. Papež vzal kus papíru a začal číst. Prostě řekl, že rezignuje a skončí k 28. únoru. Kardinálové se jen dívali jeden na druhého. Pak se papež postavil, učinil požehnaní a odešel, popsal britskému listu *The Guardian* mexický prelát Oscar Sánchez. „Nikdo to nečekal. Všichni jsme v tichosti odešli. Bylo naprosté ticho a vládł smutek“, popsal věcerejší atmosféru ve Vatikánu.“ (Šlajchrtová & Synáková: 1)

¹⁹ Výhradně jako citace církevních představitelů, především Dominika Duky, a politiků, jako italského prezidenta Giorgia Napolitana.

²⁰ „Pokud papež nyní sám po zralé úvaze došel k názoru, že jeho síly nestačí pro vykonávání jeho úřadu, má to můj nejvyšší respekt“, prohlásila německá kancléřka Angela Merkelová, která se sama hlásí k protestantské víře.“ (Vlastní zpráva: 1) Respekt se ale objevil i jako součást narace, v hodnocení papeže: „Postupem času si Benedikt XVI. možná nezískal hlubokou lásku italských věřících, ale bezpochyby respekt.“ (Kašpar: 3)

²¹ „Jeho rezignace by mohla otevřít cestu k dalšímu průlomu v dějinách katolické církve.“ (Vlastní zpráva: 1)

²² „Za svého pontifikátu se však musel kromě teologických otázek věnovat i řešení ryze světských problémů – zejména skandálů kolem vlastní církve.“ (znk, ČTK, DPA A: 12) „Objevily se také názory, že papeže znechutily skandály, které se rozhořely zveřejněním tajných dokumentů Svatého stolce.“ (Šlajchrtová B: 1)

²³ „Papež Benedikt XVI. se ve skutečnosti rozhodl odstoupit kvůli rozsahu aféry Vatileaks, týkající se vynesení dokumentů, a také kvůli údajným homosexuálním vztahům vatikánských prelátů a kvůli korupci ve Vatikánu.“ (Haló noviny: 7) Citace zcela odpovídá homogennímu tematickému prostoru v analyzovaném vzorku ve vztahu ke skandálům a v tomto smyslu nijak nevybočuje i přes jasnou ideologickou profilaci média. Což je pozoruhodné: tato témata se objevovala prakticky všude a konzistentně po celou sledovanou dobu.

²⁴ „Věřící dokonce papeže obvinili, že kryl biskupy, kteří zločiny podřízených kněží řešili nikoli standardní soudní cestou, ale pouze vnitrocírkevními postihy.“ (Novotný C: 4)

²⁵ „Benedikt XVI. se v „budování mostů“ snažil pokračovat, ale ne vždy se mu dařilo. Muslimy například naštvál, když v roce 2006 citoval byzantského panovníka ze 14. století, který označil proroka Mohameda za „dábelského a nelidského“. Složitý je i vztah katolické církve k židům.“ (Dražanová: 7)

vydírání, zatajování nebo i odvolání Roberta Bezáka. I když zprávy marginálně přiznávaly Benediktovi XVI. snahu o řešení (*spravedlnost*)²⁶ či *toleranci*,²⁷ celkově se věnovaly tématům *konzervatismu, zastaralosti* církve či dokonce jejího *oslabení, neschopnosti* papeže řešit *zákulisní a mocenské boje*, a postupující *sekularizaci*.²⁸ Papež byl pro noviny většinou *slabý a nemocný, starý, plachý, nečinný*, i když i *obětavý a odpovědný*, a to v souvislosti se svojí rezignací. Objevila se témata dvou protestů přímo proti osobě papeže Benedikta XVI., a to skupiny *Femen* a kněze, jenž *spálil obraz*²⁹ papeže. Zprávy opakovaně oceňovaly pozitivní vztah k *moderním technologiím*, tedy zřízení účtu na Twitteru.

Pokud se objevila nějaká témata spojená s pozitivním hodnocením papeže, pak to byl mimo *moderních technologií* výhradně obraz Benedikta XVI. jako *dobrého teologa* či myslitele a *nadaného hudebníka*, jeho klavír se stal oblíbeným motivem zpráv. Média mu opakovaně přiznávala velkou *popularitu*.³⁰ Důležité téma zpráv byl německý původ Benedikta XVI. a *vlastenectví* Němců³¹ spojené s jeho úřadem, členství v *Hitlerjugend* a *Wehrmachtu* a domnělým problematickým vztahem k *holokaustu*.³² Blesk dokonce připomněl jeho hanlivou přezdívku „Pappa Natzí“ (sic!), odkazující na nacismus.³³

Můžu tedy konstatovat, že hodnoty, které se většinou pojily s Benediktem XVI., byly negativní a daly by se zařadit do kritiky konzervatismu, připomínání zločinů nejen mravních, ale především kriminálních, a to finančních a sexuálních. Výraznou hodnotou byl také německý nacionalismus, explicitně neutrální, ale

²⁶ „Benedikt XVI. každopádně vyzval správce diecézí, aby zločiny oznamovaly [sic] spravedlnosti a spolupracovali s vyšetřovateli.“ (Novotný C: 4)

²⁷ „Ač se dopustil nešikovných výroků na adresu jiných náboženství (jeho kritici tvrdí, že v těchto vteřinách byl jen upřímný), vždy je napravil. Nebo projevil snahu tak učinit.“ (Novotný C: 4)

²⁸ K pojmu sekularizace viz dále.

²⁹ „Emoce přitom sílí nejen ve Vatikánu: severoitalská obec Castel Vittorio hlásí, že tam v neděli místní kněz Andrea Maggi spálil portrét Benedikta XVI., jenž se minulý čtvrtek úřadu dobrovolně vzdal. Zděšený věřícím pak Maggi oznámil, že papež zradil své věřící. ‚Před kázáním vzal fotografii papeže a prohlásil, že to není papež ani pastýř, protože opustil své ovečky,‘ popsal církevní skandál starosta obce s tím, že Maggi pak fotografii zapálil plamenem svíčky. Kněz navíc před všemi Benedikta přirovnal k Franciscovi Schettinovi, kapitánovi ztroskotané superlodi Costa Concordia, jenž je stíhán kvůli předčasnému opuštění havarovaného plavidla.“ (BBC, DPA, ČTK: 8)

³⁰ „Vatikán se před blížící se rezignací papeže Benedikta XVI. intenzivně připravuje na obrovský příliv poutníků, kteří chtějí využít poslední dva týdny, kdy mohou současnou hlavu katolické církve vidět. Na nedělní modlitby, které papež osobně povede na Svatopetrském náměstí, se odhadem chystá 100 tisíc lidí. Římský starosta Gianni Alemanno už požádal italskou vládu o finanční pomoc kvůli zajištění jejich bezpečnosti.“ (ČTK E: 7)

³¹ „Že byl nástupcem Jana Pavla II. Němec, mělo historický význam, řekl včera německý prezident Joachim Gauck. ‚Benedikt XVI. byl povinován jako papež celému světu, ale v srdci zůstal vždy spojen se svou vlastí,‘ řekl a ohodnotil, jak velkou odvahu a sebereflexi Joseph Ratzinger svou rezignací ukázal.“ (Iuc: 4)

³² „Ve snaze sjednotit katolickou církev v roce 2009 rehabilitoval konzervativního britského duchovního Richarda Williamsona, který popřel existenci plynových komor za holokaustu. Mnohé také pobouřil podpisem dekretu k blahověčení papeže Pia XII., jehož mnozí viní z nečinnosti tvář v tvář vyhlazování Židů.“ (znk, ČTK, DPA A: 12)

³³ „Během let si Joseph Ratzinger, jak zní jeho občanské jméno, vysloužil přezdívku jako Boží rotvajler, Pappa Ratzí či Pappa Natzí, která narážela na jeho spolupráci s Hitlerjugend za druhé světové války.“ (vk: 2)

spojený s negativním obrazem holokaustu, Hitlerjugend apod.; tedy implicitně negativní.

Celkové hodnocení papeže se neslo v duchu obrazu slabého, bezmocného a konzervativního muže, jemuž je sice přiznávána intelektuální a kulturní hodnota (tj. pozitivní), ale zároveň i neschopnost či dokonce neochota změnit podobu církve („strážce nehybnosti“). Jako zásadní pozitivní hodnota spojená s otázkou Vatikánu se tak hned u této první kategorie objevuje změna, reforma. Církev je viděna jako něco zastaralého, zločinného a nevyhovujícího a je vnímána jako instituce, která se nyní možná může změnit.

2. Konzervatismus

Jak jsem již ukázal, velmi výrazným tematickým celkem spojeným s osobou papeže Benedikta XVI. byl konzervatismus. Tedy ta témata, která odkazují ke zkotnatělosti, uzavřenosti, neprogresivnosti, nemodernosti či dokonce zpátečnickosti. Takové motivy ale nebyly pouze u zpráv spojených přímo s osobou Benedikta XVI., zařadil jsem je tedy i do samostatné kategorie doplněné o některá další témata.³⁴

Důležitým charakterem tohoto tematického celku je fakt, že k němu neexistuje protiváha. Binární opozice byla implicitní *my* – explicitní *oni* v záporu, tedy jako nedostatek reformy, pokroku. Jedinou výjimkou v tomto smyslu bylo téma moderních technologií, které se opakovaně objevovalo s výrazně pozitivním hodnocením:

Benediktův nástupce bude také mnohem více otevřen moderní komunikaci. Benedikt XVI. si dokázal získat během krátké doby na sociální síti Twitter dva miliony uživatelů. Snažil se vyhovět nárokům rychle se měnícího světa. A jeho nástupce v tom bude muset pokračovat. Přesvědčit věřící z celého světa, že Vatikán je stále schopen nabídnout přesvědčivou vizi pro fungování různorodých světových společností pro příští dekády (Sládek: 2).

Kategorie *konzervatismus* je vymezena především tím, co jsem již ukázal v kategorii *Benedikt XVI.*: negativní postoj k *antikoncepci*, problematika *aids*, *holokaustu*, *homosexuality*, *interrupcí*, *eutanázie* či neschopnosti čelit *sekularizaci*. Navíc zde lze nalézt otázku *celibátu*, jako instituce, která je vnímána implicitně jako překonaná:

Další tradiční téma, i když zdaleka ne tak výbušné. Na rozdíl od potratů či homosexuálních svateb, kde se změna postojů neočekává, by v otázce celibátu mohlo k nějakému posunu dojít. Celibát totiž nemá oporu v Bibli. Záleží na tom, jak moc konzervativní nový Svatý otec bude (Dražanová: 7).

Vidíme, že text používá slovo „posun“ pro označení proměny vztahu církve k celibátu – tedy substantivum označující pohyb dopředu. Proti němu je postaveno slovo „konzervativní“, přičemž zde není otázka, zda „nový Svatý otec“ bude konzervativní (očekává se, že bude), ale „jak moc“. Zajímavé je použití slova „tradice“, které je zde myšleno spíše ve smyslu „běžné“, „obvyklé“ nebo „obligátní“: není vztaženo ke slovu „konzervativní“.

³⁴ Konzervatismus je zde emicky vnímán jako diskreditující kategorie, tedy vymezení v rámci analýzy nelze chápat jako vystižení nějakého politického či myšlenkového směru konzervatismu. Jde čistě o pracovní pojem pro potřeby této analýzy v mezích jeho vymezení.

Text zdůrazňuje, že v otázce interrupcí nebo sňatků homosexuálů („výbušná“ témata), se „změna postojů neočekává“. To opět odkazuje k tomu, že konzervatismus je úřadu podle textu inherentní, přičemž ale v těchto otázkách jde o „změnu“, nikoliv o pokrok. Je tu tedy implikováno, že postoj k interrupcím či sňatkům osob stejného pohlaví je potřeba „změnit“, je v takové podobě, v jaké by neměl být. Ústředním bodem, tvořícím doložení tvrzení, je potom teze o tom, že „Celibát ... nemá oporu v Bibli.“ Tato věta jednak odkazuje ke ztotožnění věroučných otázek s učením Bible, tedy v zásadě reformační předpoklad *sola scriptura*, pomíjející význam tradice pro římskokatolickou církev³⁵ (srov. významovou rovinu užití slova „tradice“!), jednak představuje – opět v podstatě reformační – předpoklad, že je zde jakási čistá „pravda“, kterou církev jako konzervativní (sic) instituce není ochotna přijmout.³⁶

Konzervatismus Vatikánu texty zobrazovaly i formou obrazů či příběhů, které nezdířka ukazovaly na kulturní tradici církve, která však jako by byla znakem světa, jenž již dávno pominul a se současnou dobou nesouvisí. Zde opět nenacházíme negativní hodnotu, tato *zastaralost* se spojuje s čímsi odcházejícím, s hodnotou minulosti jako toho, co je sice možná součástí naší kulturní historie, ale už je to nenávratně pryč. Tedy: nepatří do tohoto světa.

Starší i staří muži v tradičních oděvech, kteří důstojně kráčeli prostředkem svatopetrské baziliky, jako by nepatřili do světa pobilkávajících tabletů a mobilů. Mnozí měli hlavu svěšenou. Patrně stárím. Jiní snad rozjímali (Novotný A: 6).

Text byl uveden mezititulkem „Z jiného světa“. Opět zde vidíme motiv tématu moderní technologie: mobily a tablety. V zásadě všechny texty, pracující s těmito motivy, je implicitně přiřazují k hodnotám pokroku či současnosti, onoho *my*. Povšimněme si některých figur textu: „Mnozí měli hlavu svěšenou“, „Patrně stárím“ a „Jiní snad (sic!) rozjímali“. Objevuje se zde téma *stáří*, které jsme již viděli u Benedikta XVI. Zde je ale zevšeobecněno.

Svěšená hlava nese v tomto textu význam buď smutku, uzavřenosti či zahloubání („jako by nepatřili“), jak potvrzuje i „rozjímání“. To zde ale není ve významu „meditace“ či „modlitby“, ale odkazuje vzhledem k celkovému vyznění textu spíše k rozjímání nad tím, co v tomto světě „starší i staří“ muži ještě dělají a jaké je tu jejich místo. „Jako by nepatřili“ lze v kontextu ostatních zmíněných témat číst „nepatří sem“ a jde jen o to, jakou „změnou“ či „posunem“ je začlenit.

³⁵ Tradice v katolicismu nemá charakter zjevené pravdy, je jejím médiem. Tím však není její význam snižen, na rozdíl od principu „pouhého Písma“ (*sola scriptura*), jenž můžeme nalézt v protestantských církvích. „Písmo a tradice jsou ... nikoli dva prameny, nýbrž dvě média, dva vodiče, po nichž spasitelná pravda dospěla do naší doby. – Tradice takto pochopená je svým obsahem především tradice apoštolská ... Nositelem *magisteria* jsou obecně biskupové, nástupci apoštolů, stojící s nimi v nepřetržité posloupnosti (*successio apostolica*), a mezi nimi, vybaven nejvyšší autoritou ve věcech učení, biskup římský a celé církve.“ (Filipi, 2012: 76) Srovnej rovněž oddíl „Vztah mezi tradicí a Písmem svatým“ v *Katechismu katolické církve*, čl. 80-83 (2002: 38).

³⁶ Tento vztah k protestantismu má charakter hypotézy a je interpretací textu s vědomím obrozenecké, na protestantská východiska navázané tradice českého antikaticismu (antiklerikalismus, proti tradici v teologické hermeneutice atd.). Domnívám se, že texty zde implicitně podobné myšlenky mohou obsahovat, jejich vztah k obecnému hodnotovému *milieu* společnosti ale není takto prokázán.

S tím souvisí i představa jakéhosi uzavřeného luxusního skleníku, v němž se celá událost odchodu papeže i konkláve odehrála. Takto traktováno je i místo odpočinku Benedikta XVI.:

Čtyřposchodová budova se společnými prostory a 12 mnišskými celami, nově přistavené křídlo o rozloze 450 metrů čtverečních, kaple, knihovna, balkón a rozlehlá zahrada, kde se pěstují papriky, rajčata, cukety, zelí, citrony a pomeranče, ale také červené a bílé růže, by pro obyčejné smrtelníky byla nedosažitelným luxusem, pro papeže zvyklého na zlatý lesk Vatikánu však nepůjde o nic víc než skromné útočiště (znk: 8).

„Obyčejný smrtelník“ je zde postaven proti „nedosažitelnému luxusu“. Podrobný popis papežovy rezidence s výčtem ovoce a zeleniny pěstovaného v zahradě představuje velmi živý a barvitý obraz. Podobně fotografie, doprovázející text, často okázalosti využívají a zdůrazňují ji (obr. 3). Tím se opět jen podporuje nepřekročitelná hranice, která stojí mezi *konzervativním* a *starým* světem církve, jenž jako by do našeho světa tabletů a mobilů „nepatřil“ a který je potřeba „změnit“ nebo alespoň „posunout“.

Zajímavým tématem, které analýza v této souvislosti odhalila, je *Gammarelliho krejčovství*:

Krejčovská firma Gammarelli, která už téměř dvě století šije pro Vatikán, mezitím už včera ve výloze svého římského obchodu vystavila roucha připravená pro budoucího papeže. Jde o tři sady oblečení ve velikostech S, M a L. Připraveny jsou i boty, ty ale musejí dokonale sedět, proto budou k dispozici ve všech velikostech, jež připadají v úvahu (DPA, ČTK: 12).

Je opět třeba si povšimnout velmi podrobného obrazu, který text vykresluje. Krejčovství podle zprávy „šije“ již „téměř dvě století“. Toto téma se objevovalo ve sledovaném období opakovaně napříč médii a jen podtrhuje tematické roviny *luxusu a stáří*, i když v tomto smyslu nikoliv *zastaralosti* – naopak je zde určitá pozitivní hodnota tradice a kvality. Nejednoznačně se objevoval v textech motiv latiny jako úředního jazyka církve, přičemž nejčastěji jako překážka, tedy jako projev *zastaralosti*:

Bleskovému rozšíření zprávy o papežově odchodu z funkce zabránil jazyk, v němž Benedikt XVI. promluvil, tedy latina. Zpravodajka italské agentury ANSA pochopila, že hodlá skončit, ale nebyla si jistá. Volala mluvčímu Vatikánu, ale nedovolala se. Pak zvažovala se šéfem ANSA, zda se spolehnou na její znalost latiny. To už ale zavolal mluvčí a zprávu potvrdil (ČTK F: 12).

Konzervatismus se objevoval i ve vztahu k protestům skupiny *Femen*. Těm se ale více budu věnovat v další kategorii.

Mohu tedy kategorii jako celek charakterizovat takto: Vatikán, papeže, ale i církev média zobrazovala jako *konzervativní*, tedy jako instituci, která do současnosti nepatří a aby se do ní mohla zařadit, musí překonat svoji zaostalost a změnit či posunout svůj postoj ke klíčovým otázkám, spojeným především s reprodukcí a sexem (homosexualita, interrupce, celibát apod.). Jediným průlomem z tohoto konzervativního *luxusu*, který byl charakterizován i prostřednictvím kulturních statků, je používání moderních technologií, konkrétně sociálních sítí (Twitter). Hodnotově jsou tato témata vnímána s nádechem implicitního antiklerikalismu.

3. Skandály

Kategorie skandály obsahuje opět množství témat, která jsem přiřadil na základě přímé souvislosti v textech ke kategoriím předchozím – *aféra s diplomy, aids, antikoncepce, bezmoc, protesty Femen, finance, Hitlerjugend, holokaust, homosexualita, kritika islámu, korupce, krytí zločinů, pálení obrazu papeže, pedoflie, praní špinavých peněz, Vatileaks, vydírání, zatajování* apod. Být papežem je tak *noční můra* (viz kategorie *nástupce*), protože církev je skandály *oslabená*:

Podle Frankfurter Rundschau zanechává papež katolickou církev „hluboce nejistěnou a oslabenou“ a Osnabrücker Zeitung míní, že papež nedokázal zabránit masovému odlivu věřících z církve, a to dokonce i v Německu (znk, ČTK, DPA B: 8).

Skandály kardinálů vrhají stín až na Sixtinskou kapli

Britský kardinál obviněný z „nepatřičného chování“ rezignoval. Nepojede už ani volit příštího papeže. Na konkláve se však chystá několik kontroverzních kardinálů, kteří čelí obviněním, že kryli pedofilní kněze ve svých arcidiecézích.

LONDÝN, PRAHA Až v březnu zasedne takzvané konkláve, aby vybralo příštího papeže. Jeden z kardinálů bude v Sixtinské kapli ve Vatikánu chybět. Jen pár dní před vlastním odchodem na odpočinek přijal Benedikt XVI. rezignaci nejvýznamnějšího představitele římskokatolické církve ve Velké Británii – kardinála Keitha O'Briena.

Ctyřiasedmdesátiletý arcibiskup chtěl odstoupit sám v polovině března. Své rozhodnutí odvolal vysokým věkem a zdravotními obtížemi. Včera však papež rozhodl o jeho okamžitém odchodu.

Nepatřičné chování během nočních modliteb

Stalo se tak den poté, co list The

FAKTA

Skandály kardinálů

Příštího papeže budou volit i kardinálové, kteří byli zapleteni do afér ohledně pedofilních kněží.

Roger Mahony
Bývalý arcibiskup z Los Angeles byl zřáven možností

vykonávat některé církevní obřady kvůli krytí pedofilního skandálu katolických kněží.

Sean Brady
irský kardinál je obviňován z toho,

že Svatý stolec opouští, a to už tento čtvrtek. Pak se sejde konkláve, tedy kardinálové mladší 80 let, kteří vyberou jeho nástupce. Kdy to bude, zatím není jasné. Rozhodnuto by však mohlo být už brzy.

Benedikt XVI. totiž včera vydal dekret, jenž mění pravidla pro shromáždění kardinálů, a volební sbor se nyní může sejit dříve než za patnáct dní po uvolnění papežského stolce. Potvrzují se tak spekulace, že Vatikán chce volbu urychlit.

Kardinál O'Brien přitom není jedinou kontroverzí plánovaného konkláve. Závažná obvinění směřují i k jeho dalším kolegům, kteří

Obr. 2. MF DNES 26. 2. 2013. Výrazná fotografie a titulke poutají pozornost na hlavní článek strany.

Církev se zmítá v „mocenských zákulisních bitvách“,³⁷ v církvi „šikují vojska“ „spíše tušené tábory ... – konzervativci a pokrokoví“,³⁸ v kurii vládnou „mocenské intriky“³⁹ a „hašteření či mocenské vyjednávání“, o němž hovoří „cynici“. ⁴⁰ Ti, co stojí „mimo církev“ podporují kandidáta, který „se hlásí především k posílení morálky církve“.⁴¹

³⁷ (znk, ČTK, DPA A: 12)

³⁸ (Novotný C: 4)

³⁹ (ČTK D: 6)

⁴⁰ (Novotný B: 7)

⁴¹ (Sládek: 2)

Témata spojená se skandály se ve zprávách objevovala velmi frekventovaně a v jistém smyslu tak definovala celý tematický prostor. Často je nesla narace *protestu* či odporu, a to ať už formou petice, nebo akce:

Osm feministek z hnutí Femen se nicméně včera v pařížské katedrále Notre Dame svléklo do půl těla. Tímto způsobem prý oslavily odchod papeže Benedikta XVI. Přes nahá prsa a záda si ženy napsaly hesla jako ‚Nechceme homofoba‘, ‚Krise víry‘ či ‚Pa pa, Benedikte‘ a křičely mj. ‚Nechceme papeže‘... Ženy vstoupily ráno do Notre-Dame s davem turistů. Měly na sobě dlouhé kabáty, které náhle svlékly u tří nových zvonů, které byly před zavěšením položeny v chrámové lodi. Dřevěnými klacky tloukly do zvonů a odsuzovaly papeže, který je nepřátelský vůči homosexuálům. Návštěvníci slavné katedrály vyjadřovali své pohoršení. Bezpečnostní služba katedrály proto po několika minutách feministky odvedla silou před historickou církevní budovu (rj, čtk: 7).

Lze říci, že témata sdružená pod kategorií *skandály* nesla především hodnotu jednak zajímavosti (byla to, co událost „prodává“), spektakulárnosti (protesty), ale především pohoršení. Tato hodnotová struktura tak doplňovala implicitní hodnocení *konzervatismu* jako zpátečnictví, uzavřenosti a zkaženosti, jež je třeba reformovat.

4. Vztah k Česku

Jednou z důležitých zpravodajských hodnot (*news values*), podle nichž noviny určují, co je zpráva a co patří do vydání,⁴² je *blížkost*; a to geografická, obchodní a kulturní (Trampota, 2006: 26–27). Blížkost je vnitřně spojena i s ostatními hodnotami, protože *důležité* je to, co je *blízké*. Zároveň má větší šanci na uplatnění ve zpravodajství téma, jež je novinářům *přístupné*. Lze předpokládat, že média se snaží tyto hodnoty posilovat, aby svým čtenářům přinesla dostatečně atraktivní téma, a dokázala tak mít výhodu nad konkurencí. Zatímco kulturní blízkost je zřejmá,⁴³ obchodní a geografická není jednoznačná. Vatikán je relativně daleko od České republiky a lze očekávat, že média tendují k tomu vyzdvihovat to, co je čtenáři blízko, co je pro něj bezprostředně zajímavé. To, jak noviny události ve sledovaném období vztahovaly k Česku, proto může být velmi důležité pro určení hodnoty dění ve Vatikánu *pro nás*, tedy pro čtenáře českých novin. Lze tak nalézt hranici dichotomie *my – oni* a stabilizovat ji ve vztahu k obecnému sociálnímu rámci, funkčnímu ve společnosti jako interpretační vzorec pro události související s papežem a Vatikánem.

Tato kategorie je tematicky nejchudší. Vztah sledovaných témat k Česku byl deklarativně marginální. Obchodní blízkost byla zastoupena prakticky pouze speciální zásilkou *plzeňského piva*, která však byla určena pro Vatikán nezávisle na odstoupení papeže a ještě před jeho ohlášením:

⁴² Jde o deskriptivní, nikoliv normativní kategorie, jak se často mylně uvádí. Srv. násl. poznámku.

⁴³ Vycházím zde z předpokladu Grace Davie, že zde existuje „... sdílené náboženské dědictví západní Evropy [rozuměj křesťanství] jako jeden z klíčových činitelů ve vývoji kontinentu – a snad i jeho budoucnosti – a vliv tohoto dědictví na celou řadu kulturních hodnot.“ (Davie, 2000: 6) Můžeme tedy mluvit o jakési „náboženské paměti“ konfigurující evropskou kulturu. Zajímavé je, že se reflexe této skutečnosti v analyzovaném materiálu prakticky neprojevovala. Tisk *my* nevnímal jako součást křesťanství (*oni*). Může opět souviset s implicitním antiklerikálním postojem v textech.

Do velikonočního Vatikánu z Plzně poputuje za zhruba pět týdnů delikátní zásilka – přesně 2013 lahví ležáku Pilsner Urquell. Várce, na níž si bude pochutnávat i vysoký církevní klér, požel na pondělí přímo na varně plzeňský biskup František Radkovský. (Blažek: 4)

Podstatným motivem této zprávy je charakter („delikátní“) komodity, která je do Vatikánu dodána – je typicky „česká“ (pivo), zároveň si nese hedonistické hodnotové zabarvení, které je traktováno pozitivně a pozitivně je také spojeno s „vysokým církevním klérem“, který byl jinak, jak jsme viděli, vyobrazen spíše negativně. Kněží si budou „pochutnávat“, tj. ocení kvalitu něčeho tradičně českého (alespoň podle všeobecně přijímaného stereotypu), zároveň jsou tak sníženi na úroveň „běžného“ občana. Hranice *my – oni* je alespoň na chvíli zrušena společných prožitkem uspokojení smyslových potřeb.

Častým tématem ve sledovaném vzorku bylo zklamání nad tím, že Benedikt XVI. již nevykoná svoji slíbenou *návštěvu Česka*,⁴⁴ přičemž texty opakovaně připomínaly, že papež v Česku již v minulosti byl, „navštívil Prahu, kde se poklonil Jezulátku“ a „zavítal též do Brna a Staré Boleslavi, kde sloužil mše a uctil památku sv. Václava.“ (znk, ČTK, DPA A: 12) Podobně zprávy informovaly o návštěvě českých věřících ve Vatikánu, kam se jeli rozloučit s odstupujícím papežem.⁴⁵ Opakovaně se v textu objevovaly osobnosti českého politického života, které se k rezignaci papeže vyjadřovaly. Formální význam překročil pouze *Dominik Duka* a *Václav Klaus*. První se stal mimo poutníky jedinou spojnicí mezi Vatikánem a Českem, texty vždy připomněly, že je volbě přítomen. Dá se říct, že Duka plnil roli *našeho* v *jejich*, tedy jakousi bránu v hranici *my – oni*, která novinářům v jejich textech umožňovala tuto dichotomii občas překonat.

Ani *Duka* ani *Klaus* ale nebyli prezentováni hodnotově neutrálně. Především pro to, že Václav Klaus obecně byl v médiích zvláště v souvislosti s prezidentskou amnestií v posledních týdnech a měsících traktován spíše negativně,⁴⁶ Duka se potom stal přímo předmětem protestu v době volby papeže:

Český kardinál se podle organizace [SNAP] dostatečně nezastal obětí pedofilních kněží. „Svým tvrzením, že zprávy o obtěžování dětí v irských školách jsou pokusem vytlačit církev z její pozice při výchově a vzdělávání dětí, chtěl Duka ututlat případy kněžské pedofilie v Irsku,“ sdělil serveru Lidovky.cz Zach Hiner ze sídla organizace SNAP v Chicagu. (čtk, jv, khu: 10).

Tedy i český zástupce ve Vatikánu je spojen se *skandály*, čímž se potvrzuje koherence vnímání církve jako morálně či dokonce kriminálně vadné. Texty se naopak vůbec nezmiňovaly o tom, že by Duka např. hájil *naše* zájmy, tedy české,

⁴⁴ „Nepříjemnou zprávou je rezignace Benedikta XVI. pro české věřící, kteří se těšili na jeho návštěvu na velkolepých cyrilometodějských oslavách letos v létě na Velehradě.“ (Šlajchrtová B: 1)

⁴⁵ „Přijela jsem se rozloučit s blízkým člověkem“, říká Hana Francáková, pastorační asistentka biskupství královéhradeckého. „Svatý otec je pro mě obrovská osobnost. Jemný tichý člověk, jehož každé slovo má váhu a obrovskou sílu“, dodá jedna z organizátorek poutě a spolu s farářem Pavlem Dokládačem rozdává věřícím české vlajčky.“ (Šlajchrtová A: 6). Všimněme si, že se zde objevuje pozitivní hodnocení papeže, ovšem jen v perspektivě věřících.

⁴⁶ Konečně i Klausův vztah k Benediktu XVI. byl nositelem *konzervatismu*, a tedy byl hodnotově ve smyslu předchozí analýzy spíše negativní: „Českého prezidenta Václava Klause abdikace Benedikta XVI. mrzí. Klaus míní, že papež patřil k nevelkému počtu osobností, které se, nevezly na laciné vlně všeobecného pokrokářství.“ (ČTK B: 7)

že by přinášel na konkláve nějaká specificky česká témata apod. Zprávy se omezily pouze na zajímavost, že jeden z favoritů volby papeže má kořeny v Česku.⁴⁷

Další témata spojená s Českem byla: *sázení* (viz kategorie *konkláve*), *pedofilie* (*Duka*), *popularita* (poutníci), *sekularizace*⁴⁸ a *ateismus v ČR*⁴⁹ a *skandály*. Z analyzovaného materiálu tedy vyplývá, že pro média Vatikán není něčím, co by mělo s děním v ČR nějakou přímou souvislost, dokonce nebyla zmíněna ani otázka restitucí či diplomatických vztahů s Vatikánem.⁵⁰ Hodnotově tak tento tematický celek není kupodivu negativní, ale neutrální, bylo by lépe říci doslova bez zájmu. ČR a Vatikán v analyzovaných textech neměly vztah téměř žádný, rozhodně ne takový, který by překračoval běžný vztah např. k turistické destinaci. Pokud bych tedy mohl parafrázovat sentenci *habemus papam* (máme papeže), jíž je vyhlášen výsledek volby papeže, česká média spíše používala třetí osobu, tedy *habent papam*, „oni mají papeže“.

5. Nástupce

Tematický celek spojený s otázkou nástupce papeže otevíral otázku, zda bude *papež mimoevropský* nebo bude *z Evropy* či dokonce *českého původu*. Často při tom média využívala hodnocení sázkových kancelářů. *Sázení* se stalo barometrem toho, kdo je favorizován, a to i s nádechem sarkasmu:

Paddy Power nabízí i možnost vsadit si například i na frontmana irské skupiny U2 Bona při kurzu 1:1000 nebo na Richarda Dawkinse, britského propagátora ateismu a evolučního biologa, při kurzu 1:666. (DPA, BBC, vpl: 9)

Prohlubuje se tak hodnotové vnímání volby papeže jako něčeho spektakulárního, v jistém smyslu zábavného (jako určitý druh volnočasové aktivity, podobně jako sport). Navíc téma hazardu doplňuje plejádu „neřestí“, které byly spojovány s Vatikánem v předchozích kategoriích – především sexuálních skandálů.

⁴⁷ „Zcela bez šance není ani někdejší student současného papeže, vídeňský arcibiskup a rodák z Litoměřicka Christoph Schönborn. Kromě faktu, že by šlo o druhého papeže z německy mluvící země, jeho naděje snižují i skandály a spory v katolické církvi v Rakousku.“ (Pešek & Šupová: 2).

⁴⁸ Zde i jinde používám pojem *sekularizace* tak, jak je v médiích běžné, totiž nikoliv jako *sekularizační paradigma* známé ze sociologie, ale ve smyslu „... emancipace různých sociálních a kulturních sfér jakožto autonomních a na (institucionalizovaném) náboženství nezávislých ...“, tj. ve smyslu *sekularizace* jako moderní filozofickodějinné ideje (Vido, 2011: 19–20). Tento výklad považuji za konzistentní s pojetím *sekularizace* v analyzovaném materiálu. Je však třeba problematizovat jeho samozřejmost. Jak upozorňuje Davie, měli bychom s tímto pojmem zacházet opatrně. Je lépe předpokládat, že „... západní Evropané zůstávají, celkem vzato, spíše populací necírkevní [*unchurched*, pojem odkazuje na církve jako organizaci i na malou návštěvnost kostelů, o nichž mluví autorka] než sekulární ... Zkrátka, mnoho Evropanů přestalo příslušet k jejich náboženské organizaci v jakémkoli smyslu, avšak dosud neopustilo mnoho z jejich hluboko zakořeněných náboženských tužeb.“ (Davie, 2000: 8)

⁴⁹ „Dosluhující papež Benedikt XVI. zřídil ve Vatikánu kvůli křížení ochabujícího zájmu o katolické náboženství v bohatých zemích Evropy a Severní Ameriky dokonce nový ministerský úřad. A rostoucím množstvím ateistů v České republice argumentoval i v cizině jako varováním a zdůvodněním projektu „nové evangelizace“.“ (Šenkýř: 2)

⁵⁰ I když v diplomatických vztazích mezi ČR a Vatikánem existuje jisté napětí podporované představou české strany, že hlavním problémem pro Vatikán jsou restituce (Halas 2002: 30). Restituce by bylo jako téma možné trasovat ve vztahu k církvi jistě i v médiích vzhledem k diskusi o vyrovnání státu s církvemi v minulých letech.

15 mužů. Jeden je papež

Kardinálové volí v Sixtinské kapli ze svého středu novou hlavu katolické církve. První kolo uzavřel černý dým, dnes bude volba pokračovat dál

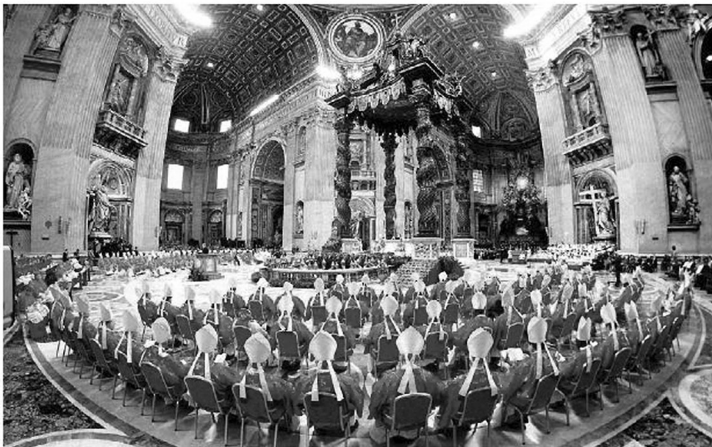
VATIKAN Od svého zvláštního zprovoznění Kód se v síle v minulosti nikdy neobjevili první kardinálové, lidé vsazeli ze židli a bláhově ne namítli ferozitařství i mobility. Pomerem chlapci se pro dočasný výhled neradli posazovali na sedáčky, na které vyřídili do okamžiku, než se neobnovovaly střešní stropové chrámy okřídli. Kolem stěhují pávě křídla nový papež. Jen nebylo jasné, který z pochůzkových mužů se jim stane.

A podle očekávání římané – stojí už jako postavit i tati – navštívit spartiti z komina stoupat černý dým papež zvolen nebyl. Nic překvapivého. Konalo se totiž jen první kolo, které bylo podle střešních informovaných zdrojů spíše jen „průzkumem mínění“.

Všichni ven! A vrata se zavřou! Kardinálové v čemžších nábožných nepochodovali do Sixtinské kaple, kde se ráno Benedikt XVI. vybit, a půl čtvrti odpoklon. Skládali dle náležitosti a zhruba o hodinu později zanechali tradici Estra Omnia, tedy vchází ven. Pak se vrata zavřou.

Uvnitř kromě 115 kardinálů, na jejichž bedrech byl vybrán nový hlava katolické církve, chvíli zůstali dva nepovolaní. Ceremoniář Guido Marini a malý kardinál Prosper Grech, který už ve svých 67 letech vůli nemůže. Grech předtím kánil a připsal si důležitou volbu. Potom i on i dva sal opustili a vně státní jen volně.

A jak dlouho málo konkláve trval? Lepší řeší volbu, přibližně arcibiskup a kardinál Dominik Duka, již v předvečer konkláve po jasně zřetelné odhadl, že jasně bude snad ve čtvrté noční. Protože odhad hovoří i průběh konkláve musel být – vědomo to bylo kolem it dle. Inak, ošklivě však tenkrát při začátku než jasně zavřel, málo to byl i dle. Každopádně náhodou čekal, že papež bude zvolen do čtyřnácti hodin, jak tomu bylo naneštěstí při volbě Josepha Ratzingera, respektive Benedikta XVI.

Za zdár volby. Na rizi za dotovnou volbu se v nádherné bazilice sv. Petra je již před začátkem konkláve uselo všech 115 volitelů i dle dosti jejich starších kolegů.

Foto: Reuters

Všech je křesťané začalo svat zproben už dříve, někdy i minou po pět desítek dní za dotovnou volbu papeže. Zúčastnili se jí i všichni kardinálové, kteří ze svého středu pontifika vybírají. Již státek se nestalo, aby byl do čela katolické církve jmenován 12 milio-

Z MISTA
Pavel Hovavský sleduje ve Vatikanu volbu nového hlavy katolické církve

nej než jeden z knížat církve. Muži v tradičních kardinálských oděvech, kteří dříve křídla prosteředoval Svatočíslo chrámu, jako by nepatřili do světa publikujících náhledů a rozvoje nových medií. Mnozí nešli hlavy světesou.

» Pokračování na str. A3

Ted se odmlčím, tweetovali duchovní

VATIKAN Svatočíslo, vedle národnice a děj nám zřetelně neodstává síla! Tak znel poslední vztek ghanarok kardinála Petra Tinkona, jednalo z favoritů na papěský stolec, než se za ním zavřou dveře Sixtinské kaple. Nešlo však o žádný veřejný výstup. Jeden z volitelů hlavy katolické církve se tak vyjádřil na Twitteru.

Letošní volba se v mnohem větší míře odehrávala. A ve konkláve je patřivě využíván sociálních sítí k informování o dění ve Vatikanu. Kardinálové již mohli využít až do věřejného řízení. Od chvíle, kdy bylo zahájeno konkláve, se musel odmlčet. Možného „provalen“ dítá během volby právě kvůli novým

teologickým se obávají i Vatikan. Proto je již jeden oznamoval, že každý, kdo bude přítomen při uvolnění, bude muset konkláve opustit. V kapli totiž zůstali kardinálové totálně izolovaní od okolního světa. Při minulé volbě Benedikta XVI. se ještě podobné problémy neobjevily.

» Pokračování na str. A3

Obř. 3. MF DNES 13. 3. 2013. Dramatický titulok je doplněn související fotografií, vyfočenou pomocí „rybího oka“. Estetický účinek podtrhuje architekturu místa a zvláště význam okamžiku. Dominantní fotografie představuje uzavřené, historické prostředí odtržené od problémů skutečného světa.

Protože církve potřebuje reformu a posílení morálky a volbu provázejí protesty, texty si často všimaly toho, že pro kardinály je představa, že budou zvoleni za papeže, doslova noční můrou:

Kanadský kardinál Marc Ouellet, jeden ze žhavých kandidátů na papeže, doporučil volícím kardinálům, aby vybrali raději někoho jiného, kdo zastane úřad lépe než on. Ouellet je kardinálem od roku 2003 a už dříve prohlásil, že stát se papežem by pro něj byla „noční můra“. (ČTK, mia: 7)

Úřad papeže se tak hodnotově posouvá do něčeho zcela rizikového, spojeného s negativními emocemi. V textech se dokonce objevoval explicitně motiv strachu. 51 Nutné poznamenat, že tento strach nesouvisel jen s náročností úřadu, ale

51 „Schönborn byl přitom před včerejším zahájením konkláve zmiňován jako jeden z favoritů, byť spíše až v druhém sledu. „Celá rodina se bojí, že Christopa zvolí papežem“, svědčila se jeho matka rakouskou listu Kleine Zeitung. Pro ni by tím prý „všechno skončilo“. Nyní se oba každý rok setkávají na několik

především s tím, že papež již nebude mít možnost stýkat se s rodinou. Prohlubuje se tak představa zastávání církevního úřadu jako čehosi za hranicí běžného života, nelidského, odcizeného, uzavřeného.

6. Konkláve

Drtivou většinu témat, která bylo možné v analyzovaných textech najít, jsem spojil s předchozími kategoriemi. Je tedy otázkou, zda je nutné ještě některé z nich znovu sdružit pod novou kategorii, spojenou přímo s *konkláve*. Považuji to za vhodné především proto, že mi to umožňuje významově spojit zbylá témata *bezpečnosti* a *růstu cen* ve Vatikánu v průběhu volby (a téma *kouře z komínu*, které bylo v textech velmi časté, i když mělo pouze charakter zajímavosti) s ostatními a konfigurovat je tak, abych mohl lépe analyzovaná témata a hodnoty vztáhnout k samotnému konkláve. To bylo prezentováno především jako prostor *zákulisních a mocenských bojů*, objekt zájmu sázkařů a místo pro další *zatajování*. To mělo jednak rovinu zákazu komunikace účastníků konkláve s okolním světem, ale i přímo potenciálního utajování možných poklesků a zločinů:

Vatikán před včerejším zahájením konkláve odmítl udělit akreditaci Gianluigimu Nuzzimu, který ve své knize *Sua Santita* (Jeho Svatost) použil tajné papežské dokumenty a dopisy vynesené z Vatikánu. Publicista to oznámil na Twitteru a přitom si postěžoval, že v papežském městě je nedostatek svobody tisku. Nuzzi žádal o akreditaci, aby mohl sledovat dění kolem konkláve, pro televizní stanici La7. Vatikán mu ji odmítl udělit bez udání důvodů. (ČTK C: 2)

Opět se objevilo téma *nových technologií*, tentokrát jejich vyloučení z procesu volby – účastníci konkláve museli přestat na dobu volby používat i sociální sítě. Důležitým momentem je obava z narušení *bezpečnosti*, nakonec potvrzená *vtipálkem*, který se *převlékl za biskupa*,⁵² a také *růst cen*, jenž podporuje hodnotu spektakulárnosti.

Výrazným tématem byly protesty spojené opět s *pedofilii*. Texty věnovaly velkou pozornost účasti kardinála Mahonyho a protestům proti ní, taky petici proti nečinnosti hodnostářů v případech sexuálního zneužívání v církvi a objevil se i protest proti odvolání Roberta Bezáka. Dokonce se objevil výčet účastníků konkláve, kteří byli do skandálů zapleteni (viz obrázek 2). Texty tak dále podporovaly a prohlubovaly hodnocení volby papeže jako na jedné straně něčeho utajovaného, zakrývajících či nečinností ignorujícího morální úpadek církve, na straně druhé jako svého druhu spektakl, který přitahuje pozornost mnoha lidí (věřících, poutníků) a nese se ve znamení luxusu.

týdnů ve Vídni – ona sama bydlí ve Vorarlbersku na druhé straně Rakouska – a kardinál Schönborn jí prý každou sobotu telefonuje. Přínejmenším se setkáními by prý byl konec.“ (Pešek: 2)

⁵² „Slavnostnost okamžiku narušil pouze australský vtipálek, který se na chvíli vmísl do davu přijíždějících hodnostářů v převleku za biskupa. Kostým ale nebyl příliš přesvědčivý, proto ho brzy odhalili příslušníci ochrany a vyvedli ho z Vatikánu.“ (ČTK A: 7)

Interpretace

Kompletní výčet témat a jejich vzájemný vztah v rámci kategorií jsem vizualizoval a lze jej vidět na diagramu (obrázek 4).⁵³ Vymežím tím na základě analyzovaných textů hledaný sociální rámec, tedy to, jak tištěná média interpretovala Vatikán, papeže a tedy i římskokatolickou církev jako instituci v souvislosti s volbou papeže.

Osoba papeže je přitom v mediálním prostředí klíčová, někteří teoretici ji považují za „obchodní značku“ katolicismu (Hepp & Krönert, 2009: 145). Mediální komunikační proces je na „celebrity“, tedy známé osobnosti, velmi zaměřený a zásadně ovlivňuje jeho provoz („celebrity sells“), přičemž papež takovouto celebrity je. Např. německý časopis Bravo v době dnů mládeže uveřejnil plakát Benedikta XVI. s nápisem „Bravo, bene!“. Tento plakát navíc měl zřejmý sakrální rozměr: figura papeže kynoucího davu byla umístěna na pozadí jasně modrých nebes (Hepp & Krönert, 2009: 146).

I má analýza prokázala, že byl Benedikt XVI. ústřední postavou textů, a to i ve vztahu k volbě papeže (mluvilo se o *nástupci* Benedikta XVI.). Ukázal jsem však, že tento obraz byl odlišný. Papež a církev byli vnímáni jako cosi *konzervativního* a *zastaralého* a do „našeho“ světa nepatřícího. I když texty přiznávaly omezenou schopnost adaptace na *nové technologie*, stále byla církev vnímána jako cosi *uzavřeného*, *plného utajení*. A to především ve vztahu k morálním pokleskům a kriminálním zločinům (*finance*, *pedofilie*), jež tuto instituci charakterizují. Důraz byl kladen především na hodnoty sexuálního života a svobody (*celibát*, *homosexualita*, *antikoncepce*, *interrupce*) a na smyslovéžitky, jako je *luxus* nebo konzumace *piva*. Texty prokázaly velmi malou schopnost rozumění vnitřním procesům církve, které byly vnímány jako prostor pro *zákulisní a mocenské boje*, především mezi liberálním a konzervativním křídlem. Učení církve bylo vnímáno perspektivou antiklerikalismu či jako cosi, co má být reformováno.

Ve vztahu k Česku byl Vatikán důležitý jen jako světová událost s minimálním dopadem na život lidí. *Habent papam*, mají papeže – oni, věřící, vatikánští, kléruš. Hodnotově zde byla zcela vyloučena duchovní rovina, víra jako téma apod. Texty tedy vycházely ze sekularizační perspektivy. Věřoučné otázky měly význam jen potud, pokud se mohly dotknout svobody člověka nebo byly skandální.

Tato zjištění jsou v souladu s výsledky, které přináší sociologické výzkumy české populace. Nedůvěra k institucím obecně, ale především k církvím, je v hodnotových průzkumech v ČR na evropském minimu (20% podle Evropského výzkumu hodnot v roce 2008, srov. k této otázce Tichý & Vávra, 2012: 54–61). Zajímavé je, že tisk požívá v ČR podle evropských průzkumů větší důvěru, než církev – což je v rámci Evropy anomálie. Další výzkumy ukazují na fakt, že Češi sice ve svém životě operují s transcendentnem, ovšem v perspektivě subjektivní spirituality moderního konzumenta (Václavík, 2010: 211).⁵⁴ Římskokatolické církvi se

⁵³ V článku jsem se nevěnoval všem kódovaným tématům, ale pouze těm signifikantním. Ideálně by bylo vhodné doplnit moji analýzu ještě kvantitativním rozbořením obsahu, tj. četností výskytu jednotlivých témat, který by umožnil charakterizovat konfiguraci síly jednotlivých témat a tedy i významnost ve struktuře charakterizovaného rámce.

⁵⁴ Ještě je potřeba zdůraznit problém samotného pojmu „církev“, který může být vnímán v negativních konotacích – vyznání a náboženství pak nemusí být hodnoceno negativně, na rozdíl od „církev“ (Václavíková Helšusová & Václavík, 2006: 180).

do „duchovního tržiště“ nedaří vstoupit, a to především pro to, že představuje institucionalizovanou moc. Nezastupitelnou roli tu může mít i historický vývoj vztahu k Vatikánu, poznamenaný jednak dědictvím národního obrození a první republiky konstituované v opozici proti Římu (nacionálně-liberální myšlenky společenského uspořádání: Václavík, 2010; boj demokracie s teokracií: Masaryk, 1938), jednak normalizací.

Je tedy možné konstatovat, že výsledky analýzy potvrzují předpoklad výzkumů hodnot a postojů české společnosti, tedy nedůvěru k instituci církve. Sociální rámec vztahu k Vatikánu a papeži je vymezen především *konzervatismem* nahliženým prizmatem hodnot svobody, která akcentuje problematiku sexuálních vztahů a uzavřenosti církve. Církev je v této perspektivě mravně upadá, zatížená zločiny, neschopná reformy. Hodnota reformy církve je velmi vysoká a ukazuje spolu s některými dílčími zjištěními, že v pozadí tohoto sociálního rámce jsou i živá východiska, která by bylo možné označit jako antiklerikální. Česko má k Vatikánu a papeži vztah indiferentní, aktivizovaný pouze skandály nebo jako objekt turistiky.⁵⁵

Diskuse a závěr

Můj výzkum se pokusil charakterizovat na základě analýzy témat a hodnot ve zpravodajství celostátního tisku v období rezignace papeže Benedikta XVI. a volby nového papeže v roce 2013 sociální rámec, jímž česká společnost – přesněji producenti tisku a jeho čtenáři – interpretuje Vatikán, papeže a potažmo i římskokatolickou církev. Mé výsledky konvenují výsledkům jiných sociologických výzkumů a ukazují na silné implicitní negativní vnímání současné římskokatolické církve v ČR.

Výzkum zcela zanedbává jiná média (rozhlas, televize, Internet), která by tuto analýzu doplnila. Případným problémem může být i struktura vzorku, z něhož byla vyloučena publicistika. Výzkum tedy přináší pouze nerefektovanou hladinu samořejnosti, ale není již schopný odhalit hlubší vztahy mezi jednotlivými tématy či hodnotami nebo je ověřit i v jiných médiích.

Rovněž samotný koncept sociálního rámce je příliš zobecňující. Chybí mu pozornost ke stratifikaci společnosti, k rolím a perspektivám jednotlivých aktérů. Výzkum vychází z komunikační představy existence *masmédií*. Operuje tedy s představou masy, jež uplatňuje určité perspektivy. Existence takového tělesa je ale velmi problematická, a tak je třeba vnímat výsledky tohoto výzkumu v širším kontextu debaty současné sociologie náboženství v ČR. Lze však na základě poměrně silné tematické a hodnotové stejnorodosti vzorku brát výsledky mé analýzy a interpretace za závazné.

⁵⁵ Tím myslím především poutí, které však nebyly ve zprávách traktovány s duchovním významem, ale jako projev popularity papeže, rozloučení apod. To vše mne vede k použití termínu „turistika“ s tímto předznamenáním. Je ještě potřeba zmínit proměnu charakteru některých náboženských událostí, které doznaly v ČR po roce 1989. Příkladem je např. vánoční půlnoční mše, která je pojímána i jako forma určité společenské události, dokonce můžeme říci, že je tímto aktem utvářeno „image“ některých návštěvníků (Václavíková Helšusová & Václavík, 2006: 189). V tomto smyslu může charakter některých událostí „odduchovnět“, což můžeme pozorovat i v interpretaci, kterou nabízely zprávy ve vztahu např. událostem ve Vatikánu ve sledované době.

Seznam použité literatury

Prameny:

Označení autora zkratkou či bez uvedení.

- (BBC, DPA, ČTK). Sixtinská kaple uzavřena, konkláve se blíží. *Právo*, 6. 3. 2013, 8.
- (ČTK) [A]. Kardinálové se sešli. Určí datum volby. *Lidové noviny*, 5. 3. 2013, 7.
- (ČTK) [B]. Klaus: Nevezl se na lacině vlně pokrokářství. *MF DNES*, 13. 2. 2013, 7.
- (ČTK) [C]. Krátce z Vatikánu: Odmítnutý novinář. *MF DNES*, 13. 3. 2013, 2.
- (ČTK) [D]. Papež odchází kvůli korupci kněží, míní list. *MF DNES*, 22. 2. 2013, 6.
- (ČTK) [E]. Vatikán se připravuje na příliv poutníků. *MF DNES*, 16. 2. 2013, 7.
- (ČTK) [F]. Zprávu o demisi pozdržela latina. *Právo*, 12. 2. 2013, 12.
- (čtk, jv, khu). Duka se nezastal obětí zneužívání, tvrdí organizace. *Lidové noviny*, 7. 3. 2013, 10.
- (ČTK, mia). Krátce: Favorit na papeže vzkazuje: Nevolte mě. *MF DNES*, 6. 3. 2013, 7.
- (dan, ib, lž, mhr). Pro české katolíky to byl blesk z čistého nebe. *Právo*, 12. 2. 2013, 1 a 12.
- (DPA, BBC, vpl). Střecha Sixtinské kaple už dostala komín. *Právo*, 11. 3. 2013, 9.
- (DPA, ČTK). Kardinálové jednají o datu volby papeže. *Právo*, 5. 3. 2013, 12.
- [Haló noviny]. Vatikánské tajnosti. *Haló noviny*, 22. 2. 2013, 7.
- Katechismus katolické církve*. (2002). Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- (luc). 500 let čekali Němci na papeže, nyní jej ztratili. *MF DNES*, 12. 2. 2013, 4.
- (rj, čtk). Benediktův řez – lavina spekulací. *Haló noviny*, 13. 2. 2013, 7.
- Vlastní zpráva. Po německém papeži africký? *Právo*, 12. 2. 2013, 1.
- (vk). Boží rotvajler Benedikt XVI. (85): Odcházím, už nemám sílu. *Blesk*, 12. 2. 2013, 2.
- (znk). Benedikt XVI. si vybral oázu klidu v centru Říma. *Právo*, 13. 2. 2013, 8.
- (znk, ČTK, DPA) [A]. „Strážce nehybnosti“, jež hodně zaměstnaly církevní skandály. *Právo*, 12. 2. 2013, 12.
- (znk, ČTK, DPA) [B]. Tisk: Papeže udolaly mocenské pŕtky. *Právo*, 13. 2. 2013, 8.
- S uvedením autora*
- Blažek, I. Do velikonočního Vatikánu poputuje 2013 lahví plzeňského. *Právo*, 12. 2. 2013, 4.
- Dražanová, A. Co bude řešit nový papež? *MF DNES*, 13. 2. 2013, 7.
- Kašpar, J. První signál odchodu: papež objal prezidenta. *Hospodářské noviny*, 12. 2. 2013, 3.
- Novotný, P. [A]. Černý dým ukončil první den volby. *Lidové noviny*, 13. 3. 2013, 6.
- Novotný, P. [B]. Rotvajler, který kousal jen slovy. *MF DNES*, 12. 2. 2013, 4.
- Novotný, P. [C]. Kardinálové chtějí zvolit papeže do Květné neděle. *MF DNES*, 28. 2. 2013, 7.
- Pešek, P. Ať to není můj syn, přála si paní Schönbornová. *MF DNES*, 13. 3. 2013, 2.
- Pešek, P. & Šupová, T. Hledá se nový papež. V Africe? *Lidové noviny*, 12. 2. 2013, 2.
- Sládek, J. Benedikt XVI. končí. Katolický svět mluví o papeži z Ghany. *Hospodářské noviny*, 12. 2. 2013, 2.
- Šenkýř, M. Ani papež neví, kolik má věřících. *Lidové noviny*, 14. 2. 2013, 2.
- Šlajchrtová, L. [A]. Je mi smutno, odchází. *MF DNES*, 28. 2. 2013, 6.
- Šlajchrtová, L. [B]. Svatý otec rezignoval. *MF DNES*, 12. 2. 2013, 1.
- Šlajchrtová, L. [C]. „Docházejí mi síly“, zaznělo do smutného ticha. *MF DNES*, 12. 2. 2013, 5.
- Šlajchrtová, L. & Synáčková, J. Odcházím. *Lidové noviny*, 12. 2. 2013, 1.

Sekundární literatura:

- Abbott, J. Y. (2011). Writing the News: A Comparison of Objective, Religious and Political Opinion Presses. *Journalism*, 12, 349–365.
- Davie, G. (2000). *Religion In Modern Europe: A Memory Mutates*. Oxford: Oxford University Press.

- Deuze, M. (2006). Liquid Journalism. *International Communication Association and American Political Science Association*, 16(1). Nalezeno [25.5.2013] na: <https://scholarworks.iu.edu/dspace/handle/2022/3202>.
- Filipi, P. (2012). *Křesťanstvo: Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. Brno: CDK.
- Fiske, J. (1990). *Introduction to Communication Studies*. London: Routledge.
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in Ethnometodology*. New Jersey: Prentice – Hall.
- Goffman, E. (1986). *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press.
- Halas, F. X. (2002). *Vztahy mezi státem a církví z hlediska jejich mezinárodního rozměru*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Hepp, A. & Krönert, V. (2009). *Medien – Event – Religion: Die Mediatisierung des Religiösen*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Kamada, T. & Kawai, S. (1989). An Algorithm for Drawing General Undirected Graphs. *Information Processing Letters*, 31(1), 7–15.
- Lau, R. WK. (2012). Re-theorizing News' Construction of Reality: A Realist-Discourse-Theoretic Approach. *Journalism*, 13(7), 886–902.
- Masaryk, T. G. (1938). *Světová revoluce: za války a ve válce 1914–1918*. Praha: ČIN.
- McNair, B. (2004). *Sociologie žurnalistiky*. Praha: Portál.
- McQuail, D. (2009). *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál.
- Osvaldová, B. & Halada, J. et al. (2007). *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. Praha: Libri.
- Rebillard, F. & Touboul, A. (2010). Promises Unfulfilled? ‚Journalism 2.0‘, User Participation and Editorial on Newspaper Websites. *Media, Culture & Society*, 32(2), 323–334.
- Scheufele, D. A. (1999). Framing as a Theory of Media Effects. *Journal of Communication*, 49(1), 103–122.
- Scheufele, D. A. (2000). Agenda-setting, Priming, and Framing Revisited: Another Look at Cognitive Effects of Political Communication. *Mass Communication & Society*, 3(2–3), 297–316.
- Schmidt, J., Frees, B. & Fisch, M. (2009). Themenscan im Web 2.0. *Media Perspektiven* 2, 50–58.
- Schutz, A. (1995). *The Phenomenology of the Social World*. Evanston: Northwestern University Press.
- Tichý, R. & Vávra, M. (2012). *Náboženství z jiného úhlu*. Brno: CDK.
- Trampota, T. (2006). *Zpravodajství*. Praha: Portál.
- Tuchman, G. (1978). *Making News: A Study in the Construction of Reality*. New York: Free Press.
- Václavík, D. (2010). *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada.
- Václavíková Helšusová, L. & Václavík, D. (2006). Institucionalizovaná podoba religiozity a její projevy v České republice v letech 1989–2000. *Religio*, 14(2), 173–192.
- Vido, R. (2011). *Konec velkého vyprávění: Sekularizace v sociologické perspektivě*. Brno: CDK.